

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง

An Analytical Study of the Value of Tradition Merit of Heet Sibsong

พระทวีทรัพย์ อุปสนโต (ชมชายผล)

พระครูปริยัติสาทร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Phra Taweessap Upasanto (Chomchaypol)

Phrakrupariyatsatrom

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus

Email: taweessap14102527@gmail.com

วันที่รับบทความ: 25 กันยายน 2567; วันที่แก้ไขบทความ 30 ตุลาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ: 1 พฤศจิกายน 2567

Received: September 25, 2024; Revised: October 30, 2024; Accepted: November 1, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบุญประเพณีฮีตสิบสอง 2) เพื่อศึกษาคุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า บุญประเพณีฮีตสิบสองเป็นบุญพิธีที่ปฏิบัติประจำแต่ละเดือนในรอบปีสิบสองต่อเนื่องมาโดยนำวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อประสมประสานระหว่างพุทธศาสนา พราหมณ์และความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณ เปรตเทวดาอารักษ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่เกิดจนตาย ความสำคัญของบุญประเพณีฮีตสิบสอง เพื่อได้รับทราบจุดหมายของบุญพิธี แนวการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อวิถีชีวิตที่อยู่ดีมีสุขและเป็นการอนุรักษ์ เกิดคุณค่าเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตชาวบ้านที่อยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและเกื้อกูลกัน เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและแนวทางที่มีผลถึงครอบครัว พร้อมกับการปลูกฝังและขัดเกลาจิตใจให้ลูกหลานได้เติบโตเป็นคนดีมีศีลธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดที่เป็นศูนย์กลาง จิตวิญญาณ สถานที่จัดงาน และ ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับสุนทรีย์ ความคิด และแนวทางการปฏิบัติองค์ประกอบในบุญพิธีมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริม คือสร้างความรู้สึทางจิตใจเพื่อความมั่นคงและปลอดภัยที่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ เกิดคุณค่าในด้านสุนทรียศาสตร์ และจิตรศิลป์ ในบทบาทความรู้สึทางจิตใจที่มั่นคงปลอดภัย เป็นเครื่องมือของสังคม การอนุรักษ์ ความเพลิดเพลินสวยงาม และบทบาทศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น

คำสำคัญ : บุญพิธี; บุญประเพณีฮีตสิบสอง; วิเคราะห์คุณค่าบุญ

Abstract

The objective of this thesis were: 1) To study the tradition merit of Heet Sibsong. 2) To study the value the tradition merit of Heet Sibsong. 3) To analytical the value of the tradition merit of Heet Sibsong. This is documentary research.

The research results found that the tradition merit of the Heet Sibsong is a merit-making ceremony that is performed every month of the year and has been passed down continuously by combining the culture, traditions, and beliefs of Buddhism, Brahmanism, and beliefs in ghosts, spirits, spirits, guardian angels, and sacred things. It has an influence on the way of life of the Isan people from birth to death. The importance of the tradition merit of the Heet Sibsong is to learn about the purpose of the merit-making ceremony, various practices for a good and happy and prosperous way of life and to conserve it. The value of social relationships and the way of life of the villagers who live together with mutual assistance and support. It creates social relationships and practices that affect the family, along with cultivating and nurturing the mind so that children grow up to be good people with morality. The relationship between the home and the temple which is the center, the spirit, the venue for the event, and the relationship between ethics and aesthetics, thoughts, and practices. The components of the religious ceremony play an important role in helping to promote, namely, creating a mental feeling for stability and safety that can continue living, creating value in terms of aesthetics and ethics in the role of a mental feeling that is stable and safe, being a tool of society, preserving, enjoying beauty and the role of local arts and culture.

Key words: Merit-making Ceremony; Merit the Tradition Heet Sibsong; Analysis the Value Merit

บทนำ

ความสำคัญของบุญประเพณีฮีตสิบสอง จากสภาพสังคมปัจจุบัน ซึ่งส่งผลให้ประเพณีใน 12 เดือน หลากอย่างของชาวอีสานได้มีการเปลี่ยนไป ในขณะที่บางประเพณีก็เริ่มสูญหาย การศึกษาคุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น คือ ประเพณีฮีตสิบสองซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน(ขวลิต ชัยครรชิต, 2531) เพราะประเพณีท้องถิ่นมีบทบาทและคุณค่าต่อการพัฒนาในทุกมิติ ที่จะช่วยส่งเสริมทุนทางสังคมของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง พร้อมรับการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลดีต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย ให้คนรุ่นใหม่ได้เกิดความเข้าใจต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมของคนในท้องถิ่นดั้งเดิม และให้ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมตามประเพณีฮีตสิบ

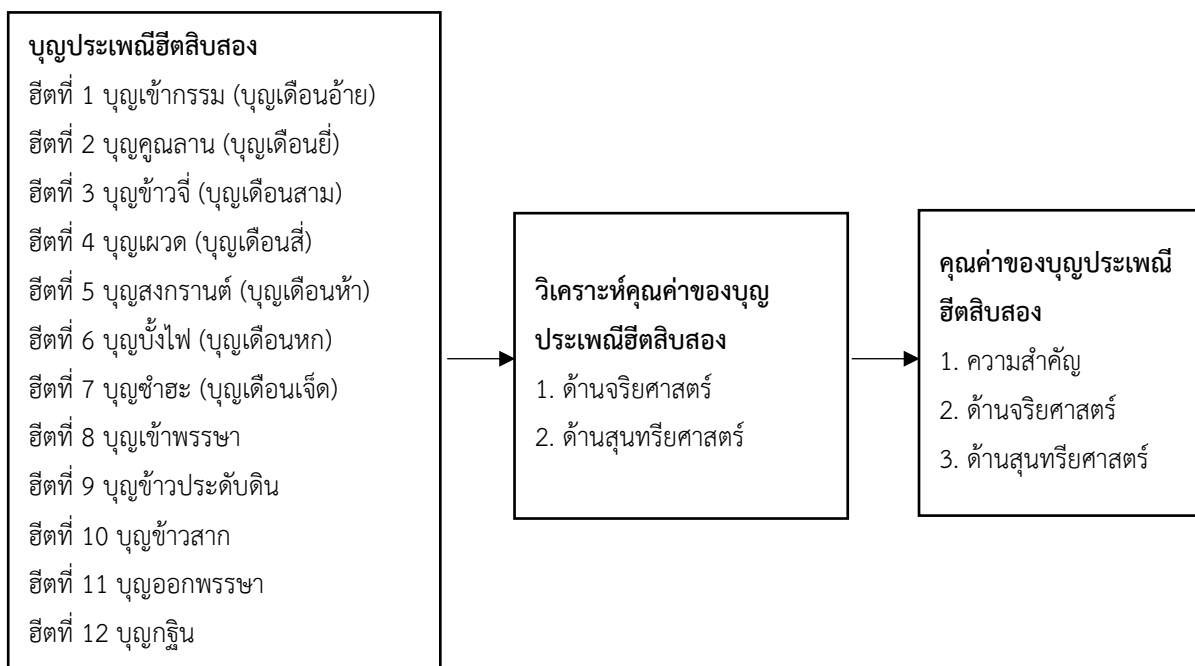
สอง ไม่ให้วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามหายไปตามกาลเวลา อีกทั้งสร้างแรงจูงใจที่น่าสนใจส่งเสริมการพัฒนา
ศึกษาของผู้ที่สนใจ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบุญประเพณีฮีตสิบสอง
2. เพื่อศึกษาคุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี จึงกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เพื่อ
วิเคราะห์คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 2.1 รวบรวมข้อมูลจาก พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2.2 รวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารทางวิชาการ อาทิ ประเพณีโบราณไทอีสาน, ธรรมเนียมประเพณีอีสาน ศาสนพิธี การเรียนรู้ฮีตสิบสอง ที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีสาน ผลงานการค้นคว้าแนวทางบุญประเพณีฮีตสิบสอง อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการและบุคคลทั่วไป

2.3 รวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3. การจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการบันทึกสาระเนื้อหาที่เชื่อมโยง โดยจำแนกข้อมูลแยกออกประเด็นตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ครบถ้วนเพียงพอแก่การวิเคราะห์บุญประเพณีฮีตสิบสอง และใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุญประเพณีฮีตสิบสองจากแหล่งข้อมูล (Social Network) ศึกษาจากเอกสารและหาหลักฐานเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ถูกต้องตรงความเป็นจริง

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และจากการบันทึกสาระเนื้อหาที่สัมพันธ์กัน แล้วนำมาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ข้อมูล และอธิบายผลตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำเสนอข้อมูลที่ได้มาสรุปอภิปรายผลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

บุญประเพณีฮีตสิบสองมีความสำคัญด้านการสืบทอดงานบุญประเพณีในรอบปีตามวิถีชีวิตของชาวอีสาน ด้วยความเข้มแข็งของชุมชน ความมั่นคงของระบบครอบครัวและเครือญาติ และด้านการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและต่างชุมชน มีคุณค่าต่อการพัฒนาในระดับบุคคลได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ ความรู้ ความสามารถ ผลของการพัฒนาในระดับสังคม อาทิ การสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อวัฒนธรรม ท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการงบประมาณ และช่วยสร้างความภาคภูมิใจ ส่วนคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชนได้แก่ การพัฒนา ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การศึกษา การปกครอง การสื่อสารและเทคโนโลยี สุขภาพและสาธารณสุขโดยพิจารณาในด้านของสุนทรียศาสตร์และจริยศาสตร์ สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ประเพณีฮีตสิบสองมีความสำคัญกับชุมชนชาวอีสานโดยทั่วไป กล่าวคือบุญประเพณีการเข้ากรรม เป็นเรื่องของพระที่ล่วงละเมิดพระวินัยมีการชำระโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความผิดที่เกิดขึ้น กำหนดการทำบุญดังกล่าวได้กำหนดเอาเดือนอ้าย ประเพณีฮีตสิบสองเกือบทั้งหมดที่สัมพันธ์กับชุมชนและพระพุทธศาสนาได้แก่ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม บุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ บุญสงฆ์หรือบุญเดือนห้า บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก บุญข้าสะหรือบุญ

เดือนเจ็ด บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า บุญข้าวสาก สลากภัตรหรือบุญเดือนสิบ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

บุญประเพณีฮีตสิบสองนี้ คือภูมิปัญญาของปราชญ์อีสานที่ถ่ายทอดไว้ในวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ที่เป็นมรดกอันล้ำค่าชาวอีสาน ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ นำวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญที่มีประจำเดือนในรอบหนึ่งปี มาประสมประสานระหว่างแนวคิดของพระพุทธศาสนา ความเชื่อพราหมณ์และผี ก่อนที่ศาสนาพุทธเข้าสู่ไทย สมัยก่อนจะเน้นพิธีทางของผีและพราหมณ์มากกว่าเพราะความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณเปรตเทวดาอารักษ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิพลต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย(อุดม บัวศรี,2537) เมื่อศาสนาเข้าสู่ไทยดินแดนอีสาน ความเชื่อและพิธีกรรมจึงได้เปลี่ยนไปบ้าง ความสำคัญของฮีตสิบสองเพื่อให้รับทราบข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ทำให้คนในอดีตที่มีวิถีชีวิตที่อยู่ดีมีสุขและเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมชาวอีสานให้มีสืบไป ดังนั้น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาคนี้ ควรนำไปใช้ดำเนินการ โดยทำการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ บุญประเพณีฮีตสิบสอง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นอีสาน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง พบว่ามีความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตชาวบ้านที่อยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยพึ่งพากัน แบ่งปันและเกื้อกูลกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็น 3 แนวทาง คือ

1. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ด้วยการปลูกฝังและขัดเกลาจิตใจให้ลูกหลานได้เติบโตเป็นคนดีมีศีลธรรม สร้างความสัมพันธ์ต่อกับครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชน จากการช่วยเหลือในการกิจการงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนของบุญประเพณีฮีตสิบสอง เช่น บุญประเพณีเข้ากรรม บุญประเพณีคูณลาน บุญประเพณีข้าวจี่ บุญประเพณีซำฮะ

2. ความสัมพันธ์จากวัดสู่บ้าน ในการจัดงานบุญประเพณี สถานที่จัดงานทำกันที่วัด สถานที่เก็บของก็ใช้วัดเป็นที่รวมและเป็นศูนย์รวมของชาวบ้าน พระสงฆ์เองก็จะเข้ามามีบทบาทร่วมกันกับชาวบ้าน ทั้งไม่ว่าจะเป็นการร่วมทำกิจกรรมนั้นและคอยอบรมจิตใจให้กับชาวบ้านด้วย เช่น บุญประเพณีบุญผะเหวด บุญประเพณีบุญสงกรานต์ บุญประเพณีเข้าพรรษา บุญประเพณีกฐิน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านทั่วไปนอกจากจะนับถือในพุทธศาสนาแล้วยังมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว ไม่ว่าจะเป็นผีปอบา พญาแถน ที่ผีตาแฮก เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญประเพณีออกพรรษา

ซึ่งทั้งความสัมพันธ์กันระหว่างครอบครัว วัด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นั้นจะมีความแน่นแฟ้นจนแทบจะแยกกันไม่ออก ทั้งสมาชิกในครอบครัว คนในชุมชน พระภิกษุสงฆ์รวมไปถึงสิ่งเหนือธรรมชาติต่างมีส่วนในการผลักดันให้บุญประเพณีฮีตสิบสอง ถูกกำหนดให้เป็นไปตามวัฒนธรรมเพื่อความสบายใจของคนในชุมชนและความสามัคคีปรองดองกันของคนหมู่บ้านหรือชุมชน เป็นปัจจัยให้คนในหมู่บ้านและชุมชน เกิดความรักความสามัคคีกัน โดยอาศัยกิจกรรมที่เกิดจากงานบุญประเพณีจากทั้ง 12 เดือน เป็นตัวเชื่อมโยงทำให้คนในชุมชนได้มาพบปะพูดคุยและทำกิจกรรมร่วมกัน คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง เมื่อจัดตามลักษณะของกิจกรรมที่ได้ทำร่วมแรงร่วม

ใจกัน และมีปัจจัยที่สนับสนุนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยคุณธรรม ความดีงาม ดังนั้น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการสร้างความตระหนักจากการรับรู้และเข้าใจในคุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง และวัฒนธรรมของวิถีชีวิตของชาวอีสาน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า บุญประเพณีฮีตสิบสองมีการแสดงออกของรูปแบบหนึ่งผ่านพิธีกรรม ที่สะท้อนความเชื่อและความยึดถือของพุทธศาสนิกชน สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏ ในบุญประเพณีฮีตสิบสอง พบว่า เป็นงานศิลปะที่มีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และพราหมณ์ที่ประสานกันจนบอกไม่ได้สิ่งไหนเป็นพุทธหรือพราหมณ์ ถูกสร้างสรรค์ขึ้นในลักษณะของสถาปัตยกรรมจิตรกรรมและประติมากรรม ที่สามารถตอบโจทย์ความต้องการทางด้านจิตใจ แสดงออกถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่น ได้แก่ การสร้างรูปเหมือนแทนพระพุทธ หรือพระพรหม กงล้อธรรมจักร และพญานาค และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานตามชาติพันธุ์ต่าง ๆ คุณค่าทางพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในบุญประเพณีฮีตสิบสอง พบได้ใน คุณค่าทางพุทธศิลป์, คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม หรือคุณค่าความสามัคคีของชุมชน หรือคุณค่าการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม และคุณค่าการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เกิดจากคุณค่าทางพุทธสุนทรียศาสตร์ในบุญประเพณีวัฒนธรรม

1. บุญเกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง บุญลักษณะนี้ประกอบด้วย 6 บุญ หรือ 6 เดือน คือ บุญเข้ากรรม บุญเข้าวชิร บุญพะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และบุญกฐิน

2. บุญเกี่ยวกับการทำมาหากินเลี้ยงชีพ บุญลักษณะนี้จะเกี่ยวกับการขอพรหรือ บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บันดาลความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้ เช่น ขอฟ้าฝน ข้าวปลา อาหาร เป็นต้น จะมีอยู่ 2 บุญ คือ บุญคูณลาน และบุญบั้งไฟ

3. บุญเกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ บุญลักษณะที่เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสะดวกสุขภาพให้มีอยู่ 2 บุญคือ บุญสงกรานต์และบุญช่าชะ

4. บุญเกี่ยวกับความกตัญญูบุญลักษณะจะเน้นที่การทำบุญอุทิศส่วนกุศลเป็นสำคัญมี 2 บุญ คือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก

หลักจริยศาสตร์ ในงานบุญประเพณีฮีตสิบสอง ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา หลักปฏิบัติที่เป็นจุดหมายของผู้ที่จะบำเพ็ญบารมีให้เต็ม ประดุจพระเวสสันดรที่เป็นชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า สำหรับชาติที่เกิดเป็นพระเวสสันดร เป็นชาติที่ต้องบำเพ็ญทานบารมีให้เต็ม หลักพุทธจริยศาสตร์ คือ การให้ทาน

การปฏิบัติบุญประเพณีฮีตสิบสองได้สืบทอดมาช้านานและ มีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง เพื่อให้คงอยู่ได้ในสถานะทางสังคมที่เปลี่ยนไปอันส่งผลให้ประเพณีฮีตสิบสองที่ปรากฏในปัจจุบันมีอยู่ 3 ลักษณะ

1. ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติตามเดิมถูกขับเคลื่อน ด้วยพระสงฆ์ที่เนื่องด้วยบุญประเพณีบางส่วนมีความเกี่ยวข้องกับพระวินัย ตลอดทั้งปราชญ์ ชาวบ้านมองเห็นคุณธรรมที่แฝงอยู่ในฮีตเหล่านี้ จึงได้รักษาไว้ให้คงอยู่เหมือนเดิม

2. ประเพณีที่ถูกจัดขึ้นด้วยกันนี้เป็นบุญที่จัดเรียงกัน และมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพที่ชาวบ้านทำอยู่ที่มีช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในช่วงนั้นพอดี ซึ่งการเก็บเกี่ยวที่ว่่านั้นมีความเกี่ยวข้องกับโรงงาน ชาวบ้านจัดทำบุญประเพณีเหล่านี้ขึ้นพร้อมกัน เพื่อประหยัดเวลาและหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจุดประสงค์ของการจัดบุญประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกันจึงจัดขึ้นพร้อม ๆ กัน

3. ประเพณีที่ถูกยกเลิกไปเป็นเพราะไม่อาจสืบได้ว่าเคยจัดขึ้นมาก่อนหรือไม่ อีกทั้งไม่มีผู้ที่ชำนาญในเรื่องนั้นอีกจึงทำให้ไม่ปรากฏอยู่เลย

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับประเพณีฮีตสิบสองในเขตชุมชน จะอยู่ที่ “วัด” และมี “พระสงฆ์” ที่เป็นเสมือนศูนย์กลางของความศรัทธา ในการทำบุญตลอดทั้งปี โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพและความหวังที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข อันเป็นตัวขับเคลื่อนให้กันไปเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นตาม “ฤดูกาล” โดยการแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปี เป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อ และความยึดถือของพุทธศาสนิกชน ตลอดมา ดังนั้นสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการสร้างความรู้สึกรักภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของบุญประเพณีฮีตสิบสอง

สรุปผลการวิจัย

ประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสานสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนและพระพุทธศาสนา คือ บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวฉี่หรือบุญเดือนสาม บุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ บุญสงฆ์หรือบุญเดือนห้า บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก บุญซำฮะหรือบุญเดือนเจ็ด บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า บุญข้าวสาก สลากภัตรหรือบุญเดือนสิบ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง เป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดในวิถีชีวิตที่เป็นมรดกอันล้ำของอีสาน สืบต่อกันมาโดยนำวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญประจำเดือนในรอบปี ผสานระหว่างแนวคิดของพระพุทธศาสนา พราหมณ์และผี เดิมมีความเชื่อผีและเทพพราหมณ์ ภูตผีปีศาจ วิญญาณ เปรตเทวดาอารักษ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต เมื่อพุทธศาสนาเข้าดินแดนอีสาน ความเชื่อและพิธีกรรมเปลี่ยนไป ความสำคัญของประเพณีฮีตสิบสองทำให้คนในอดีตที่มีวิถีชีวิตที่อยู่ดีมีสุขและเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมชาวอีสานได้ คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง วิถีชีวิตชาวบ้านที่อยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยพึ่งพากัน มีความสัมพันธ์ทางสังคมเป็น 3 แนวทาง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับครอบครัว ช่วยปลูกฝังและขัดเกลาจิตใจให้ลูกหลานได้เติบโตเป็นคนดีมีศีลธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด โดยวัดเป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณ สถานที่จัดงาน ที่เก็บของใช้ส่วนรวม และความสัมพันธ์ที่เป็นสุนทรียศาสตร์กับจริยศาสตร์ แนวความคิด การสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษอันนำไปสู่

พิธีกรรม ที่ได้รับการสืบทอดมาด้วยการบอกเล่า การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ที่นำชาวบ้านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ ประเพณี

คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ของบุญประเพณีฮีตสิบสอง ได้แก่

1. งานบุญที่ต้องอาศัยการเตรียมการอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้าน สำหรับการช่วยเตรียมทั้งอุปกรณ์และสถานที่ แรงงานความร่วมมือจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ในการจัดพิธี

2. งานบุญที่ต้องอาศัยสิ่งของและการบริจาค เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับงานบุญ ซึ่งบางบุญประเพณีเป็นงานส่วนรวมไม่มีใคร หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ

3. งานบุญจัดทำขึ้นเป็นรายครัวเรือนก็จะมีทั้งอุปกรณ์และสิ่งของที่ต้องใช้ครบทั้งหมด คนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นญาติมิตร ครอบครัว หรือคนที่อยู่ใกล้เคียงจึงมักจะนำเอาสิ่งของ หรืออาหารและอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับงานบุญนั้น ๆ

คุณค่าด้านจริยศาสตร์ ของบุญประเพณีฮีตสิบสอง ได้แก่

1. งานบุญที่ต้องเกี่ยวกับข้อบังคับเพื่อความดีงาม ชีวิตและความเป็นอยู่ ตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นความเชื่อหลัก และบางส่วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งเหนือธรรมชาติหรือการนับถือผีหรือแกนของคนในชุมชน

2. งานบุญที่ต้องเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นและอุดมคติ จะได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพระพุทธศาสนา ทั้งวันสำคัญและประวัติความเป็นมา งานบุญเช่นนี้จะส่งเสริมหลักธรรมในข้อที่ภูมิปัญญาของ

3. งานบุญมีปัจจัยส่งเสริมหลักธรรมอยู่มากกว่า 1 ข้อ โดยจะคละคล้าเอาหลักธรรมหลายประการเข้าไว้ด้วยกันขึ้นอยู่กับลักษณะที่เน้นหนักของแต่ละงานบุญประเพณี

วิเคราะห์คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง ในพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริม ประการแรก สร้างความรู้สึกทางจิตใจเพื่อความมั่นคงและปลอดภัยที่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ เช่น การบวช การรักษารอคด้วยหมอผีฟ้า อาชีพเกษตรกรรม ประการที่สอง บทบาทด้านการเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เป็นกุศโลบาย ให้คนในสังคมประพฤติตนตามจารีตประเพณี ประการที่สาม บทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเรื่องผีกำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้อยู่ในขอบเขต และ ประการที่สี่ บทบาทในการสร้างความเพลิดเพลินซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของประเพณี และพิธีกรรมของอีสานที่ช่วยกำหนดและส่งเสริมรูปแบบของพิธีกรรมให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ความสนุกสนาน เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่สะท้อนความเชื่อและความยึดถือของพุทธศาสนิกชน จำแนกได้ดังนี้

วิเคราะห์คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ของบุญประเพณีฮีตสิบสอง

คติความเชื่อทางพุทธ พราหมณ์ที่ประสานกัน แสดงออกถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการสร้างรูปเหมือนแทนพระพุทธ หรือพระพรหม กงล้อธรรมจักร และพญานาค และมีความเกี่ยวข้องกับวิถี

ชีวิตคุณค่าทางพุทธศิลป์, คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม หรือคุณค่าความสามัคคีของชุมชน หรือคุณค่าการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม และคุณค่าการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิเคราะห์คุณค่าด้านจริยศาสตร์ของบุญประเพณีฮีตสิบสอง

หลักจริยศาสตร์ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา ของผู้ที่บำเพ็ญบารมีให้เต็ม สำหรับชาติที่เกิดเป็นพระเวสสันดร เป็นชาติที่ต้องบำเพ็ญทานบารมีให้เต็ม

บุญประเพณีฮีตสิบสอง มีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง เพื่อให้คงอยู่ได้ในสถานะทางสังคมที่เปลี่ยนไปอันปรากฏในปัจจุบันมีอยู่ 3 ลักษณะ ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติตามเดิมถูกขับเคลื่อน ด้วยพระสงฆ์ที่เนื่องด้วยบุญประเพณีบางส่วนมีความเกี่ยวข้องกับพระวินัย ตลอดทั้งปราชญ์ ชาวบ้านมองเห็นคุณธรรมที่แฝงอยู่ในฮีตเหล่านี้ จึงได้รักษาไว้ให้คงอยู่เหมือนเดิม ประเพณีที่ถูกจัดขึ้นด้วยกันนี้เป็นบุญที่จัดเรียงกัน และมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพที่ชาวบ้านทำอยู่ที่มีช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในช่วงนั้นพอดี ประเพณีที่ถูกยกเลิกไปเป็นเพราะไม่อาจสืบได้ว่าเคยจัดขึ้นมาก่อนหรือไม่

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา พิธีกรรมจะอยู่ที่ “วัด” และมี “พระสงฆ์” ที่เป็นเสมือนศูนย์กลางของความศรัทธา มีความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพและความหวังที่จะมีชีวิตอยู่อาศัยธรรมชาติที่เป็นตาม “ฤดูกาล” โดยการแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปี เป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า เป็นหลักประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาและยังคงดำรง อยู่ในทุกท้องถิ่นที่มีชนชาวอีสานอาศัยและตั้งหลักปักฐานอยู่ประจำเดือน ทั้ง 12 เดือนในรอบปี ทั้งนี้เป็น เพราะอาจมีความแปลกแตกต่างไปบ้างในบางท้องถิ่น เท่าที่มีการยอมรับในสังคมนั้นหรือชุมชนนั้นเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมหรือประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งปกตินั้นก็มีการประพฤติปฏิบัติกันอยู่แล้วเป็นปกติ สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยของทวิศักดิ์ เยี่ยมเจริญ และคณะ(2553) ได้ศึกษาวิจัยในโครงการศึกษาประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาด้านเทคโนโลยี การปกครองแบบองค์กรส่วนท้องถิ่นทำให้เกิดการแบ่งแยก ขาดการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน ในปัจจุบันปรากฏเพียงรูปแบบแต่ขาดคุณค่าและแก่นสารที่ แท้จริง ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของชาวนา พบว่ามี ความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยอิงอาศัยธรรมชาติในทุกด้านทำให้มีความสำนึกคุณค่าของธรรมชาติ และสอดคล้องกับ พระสุชีชาครธมโม(2553) ได้ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง ผลการวิจัยพบว่าประเพณีฮีตสิบสอง ยังคงประพฤติปฏิบัติกันครบอยู่ทุกประเพณี แต่มีการ ปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหา สารวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นไปตามกาลเวลา มีประเพณีที่เกี่ยวกับ พระสงฆ์โดยตรง ประเพณีที่ เกี่ยวกับการทำมาหากิน ประเพณีที่เกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ ประเพณีที่เกี่ยวกับความ กตัญญู และสอดคล้องกับกาญจนา ผาคำ(2559) ได้ศึกษาแนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองเพื่อการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของบ้านนาเวียงมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ

ชุมชน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการสืบทอด พระพุทธศาสนา 2) ด้านการสร้างความมั่นคงแก่ระบบครอบครัวและเครือญาติ 3) ด้านการพัฒนา ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและต่างชุมชน มีคุณค่าต่อการพัฒนาในระดับ บุคคล 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ 3) ด้านความรู้ความสามารถของตนเอง กาญจนา แก้วเทพและสุขสม หินวิมาน(2559)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การนำเอาประเพณีฮีตสิบสองมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัตินั้นโดยเป็นการนำมาทำซ้ำอีกครั้ง หรือการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมนั่นเอง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการเลือกสรรจะทำหน้าที่คัดเลือกให้วัฒนธรรมบางอย่างเท่านั้น ที่จะได้รับการผลิตซ้ำไปยังคนรุ่นหลังต่อไป สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยของ กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน(2559) ได้อธิบายถึงกระบวนการสืบทอดหรือกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ทั้งนี้วิลเลียมส์ ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทุกอย่างที่มีอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง สถานที่หนึ่งจะมีเฉพาะคนที่อยู่ในช่วงเวลาและสถานที่นั้นเท่านั้นที่จะเข้าถึงและสัมผัสวัฒนธรรมดังกล่าวได้ หากวัฒนธรรมที่ได้รับการบันทึกหรือผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดต่อเนื่องหรือวัฒนธรรมนั้นจะถือเป็นวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีในการเลือกสรรที่ผู้คนในสังคมจะมีการจัดระบบและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมทั้งหลายไว้ประเพณีในการเลือกสรรจะทำหน้าที่คัดเลือกให้วัฒนธรรมบางอย่างเท่านั้น ที่จะได้รับการผลิตซ้ำไปยังคนรุ่นหลังต่อไป ดังเช่นในชุมชนชาวอีสานก็มีประเพณีฮีตสิบสอง ที่มีการเผยแพร่และผลิตซ้ำมาอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับ สุจิตราลักษณ์ สุดา(2556) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อ พิธีกรรมในประเพณีฮีตสิบสองของภาคอีสาน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้มิได้ปรับเปลี่ยนไป ลักษณะของพิธีกรรมยังคงยึดตามสมัยอดีต แต่เครื่องอุปโภคบริโภคที่ใช้ประกอบ ในแต่ละฮีตได้ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยบางฮีตอาจจะลดลงและเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลา แต่ก็มีบางฮีตเท่านั้นที่ได้รับการเผยแพร่และผลิตซ้ำ เช่น ฮีตบุญเดือนหกหรือประเพณีบุญบั้งไฟของชาวโยธวาทิตซึ่งอยู่ในฮีตสิบสอง เมื่อได้ข่าวใหม่หรือผลหมากรากไม้ใหม่ให้บริจาทันแต่พระสงฆ์และท่านผู้มีศีลแล้วตนเองจึงบริโภคที่ยังคงทำการสืบทอดกับมาผ่านระยะเวลาที่ยาวนาน ดังนั้นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นการปกป้องดำรงรักษาหรือเพิ่มพูนวัฒนธรรมที่มีการผลิตขึ้นในกลุ่มสังคม เมื่อเกิดการผลิตและสร้างความหมายทางวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา สมาชิกจะทำการคัดเลือกความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือการปฏิบัติที่เหมาะสมและทำการผลิตซ้ำด้วยวิธีการต่าง ๆ จนเกิดการยอมรับเป็นบรรทัดฐานเพื่อการอยู่ร่วมกันที่แสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มและสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่ม วัฒนธรรมใดที่มีการผลิตขึ้นแล้วไม่ได้รับการยอมรับวัฒนธรรมนั้นก็จะตายไปในที่สุด

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าองค์ประกอบในพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมคุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสอง ทั้งนี้เป็นเพราะ คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสองด้านสุนทรียศาสตร์ สร้างความรู้สึกทางจิตใจเพื่อความมั่นคงและปลอดภัยที่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ เช่น การขนบ การรักษาโรคด้วยหมอผีฟ้า หรือพิธีกรรมเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรม โดยธรรมชาติของมนุษย์ต้องการความมั่นคง กำลังใจในการดำรงเผ่าพันธุ์หรือการมีชีวิตอยู่ สอดคล้องกับ ทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญ และคณะ(2553) ได้ศึกษาวิจัยในโครงการศึกษาประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ในอดีต

ชาวนาคูมีวิถีชีวิตที่สงบสุข พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ประเพณีฮีตสิบสองมีผลต่อความสามัคคี และ ระบบเครือญาติก็ลดคุณค่าลงตามไปด้วย ความสัมพันธ์เชื่อมโยงในระบบเครือญาติ พันพู่ ระบบความ อาวุโส ระบบสังคมเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ใช้ระบบคำสั่งสอนตามระบบของคองสิบสี่เพื่อ สร้างความไว้วางใจกันในห้องถิ่น (ทวีศักดิ์, 2553) และบทบาทด้านการเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เป็นกุศโลบาย ให้คนในสังคมประพฤติตนตามจารีตประเพณี ทั้งนี้เป็นเพราะ การอยู่ร่วมตัวของชุมชนชาวอีสานที่มาร่วมตัวในหลายชาติพันธุ์ คนหนุ่มมากต้องมีข้อบังคับ กฎระเบียบสังคมเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมของชนในสังคมเพื่อความสงบสุขร่มเย็น สอดคล้องกับ ทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญและคณะ(2553) ได้ศึกษาวิจัยประเพณีฮีตสิบสอง เพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ฮีตคองจึงเป็นธรรมเนียมของครอบครัวและชุมชนที่ทำให้ เกิดความเกรงกลัวต่อบาป ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติทำให้เกิดงานบุญเพื่อบูชาผี และสอดคล้องกับ พระสุชีชาครธมโม(2553) ได้ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีต สิบสอง ผลการวิจัยพบว่า เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ประเพณีที่เกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ และสอดคล้องกับ วัชรวร วงศ์กัณหา(2555) ได้ศึกษาเรื่องศาสนาชาวบ้านภูมิปัญญา ด้านการผสมผสานความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า ศาสนาชาวบ้านเกิดจากการผสมผสานความเชื่อผี ความเชื่อพราหมณ์และความเชื่อพุทธ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การนำหลักความเชื่อมาจากอินเดีย ผสมกับความเชื่อผีในห้องถิ่น และบทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเรื่องผีกำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้อยู่ในขอบเขต ทั้งนี้เพราะว่า คนชุมชนคนอีสานดั้งเดิมมีความเชื่อและผูกพันกับเรื่องภูติผี เทวดาสัตว์เร้นลับในการให้คุณและโทษต่อชีวิตได้ จึงเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ให้คงอยู่หรือใช้อย่างมีคุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับ ทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญ และคณะ(2553) ศึกษาวิจัยประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและนำมาเป็นเครื่องมือ เพื่อคุ้มครองป้องกันและการอนุรักษ์บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มแข็ง และสอดคล้องกับ บุญทอม บุญรัตน์และคณะ(2550) ได้ศึกษาเรื่องโครงการจัดกระบวนการเรียนรู้ฮีตสิบสอง ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนทุกภาคส่วนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญ ของทรัพยากร มีการบำรุงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้อย่างมีคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน และเยาวชนทุกภาคส่วนในชุมชนจึงจำเป็นต้องรับรู้ ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของตนเอง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า คุณค่าของบุญประเพณีฮีตสิบสองด้านจริยศาสตร์ บทบาทในการสร้างความพลัดเปลี่ยนซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของประเพณีและพิธีกรรมของอีสานที่ช่วยกำหนดและส่งเสริมรูปแบบของพิธีกรรมให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ความสนุกสนาน และเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้เนื่องจากความเป็นธรรมชาตินิสัยใจคอของชุมชนคนอีสานมีลักษณะสนุกสนานร่าเริง ในกิจกรรมชุมชนเกือบทุกชนิดต้องมีเรื่องความบันเทิงผสมผสานอยู่เสมอๆ อีกทั้งเป็นการ

ผ่อนคลายจากการประกอบสัมมาอาชีพ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ความบันเทิงเป็นเอกลักษณ์ของอีสานมาจนปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับพระสุธี ชาติธรรมโม(2553) ได้ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง ผลการวิจัยพบว่าประเพณีฮีต สิบสองและระบบการนันทนาการ บันเทิง ได้แก่ ปัจจัยภายนอกด้าน สาธารณูปโภค การแพร่หลายทาง วัฒนธรรมใหม่ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การเผยแพร่ ข่าวสารอย่างรวดเร็วของ สื่อมวลชน และสอดคล้องกับ วัชรพร วงศ์กัณหา(2555) ได้ศึกษาเรื่องศาสนาชาวบ้าน ภูมิปัญญาด้านการ ผสมผสานความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า แนวทาง ดำเนินงานด้านประเพณีพิธีกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมจำเป็นต้องดำเนินการใน 4 ด้าน ได้แก่ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์และการสร้างใหม่อย่างเหมาะสมกับบริบทสังคมวัฒนธรรมของแต่ละ พื้นที่ใน 7 องค์ประกอบของประเพณีพิธีกรรม คือ ด้านเวลา ด้านสถานที่ ด้านบุคคล ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้าน ขั้นตอนวิธีการ ด้านอารมณ์สังคมความบันเทิงและด้านความมุ่งหมาย และบทบาทศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น บุญประเพณีฮีตสิบสองมีคุณค่าที่แฝงซึ่งวัฒนธรรมภาคอีสาน ทั้งเป็นคุณค่าทางศิลปะการตกแต่ง ศิลปะประยุกต์ ศิลปะการแต่งกาย เป็นแหล่งรวมอารยธรรมอันนานับการ จากความเลื่อมใสที่ตกทอดต่อกันมา ตั้งแต่อดีตกาลจนกระทั่งตอนนี้ เช่น เทศกาลผีตาโขนในงานบุญผะเหวด เดือนสี่ เทศกาลบุญบั้งไฟ เทศกาลแห่ ปราสาทผึ้งแกะสลักเทียนพรรษาบุญเข้าพรรษา เทศกาลไหลเรือไฟบุญออกพรรษา ทั้งนี้เป็นเพราะว่า เป็น กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น สอดคล้องกับ พระครูโสมมนัสบัณฑิต(ปณฺธิโต)(2566) ศึกษาเรื่องศึกษา วิเคราะห์จริยธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชาวพุทธอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย เพื่อศึกษาประวัติการ เทศผะเหวดของภาคอีสาน เพื่อศึกษาประเพณีบุญผะเหวด และศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชาวพุทธอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า ทางด้านจริยธรรมประชาชนประพฤติตน ดีงาม ด้านพฤติกรรม มีการแสดงออกทางกาย วาจา ใจดีขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการสร้างงานศิลปะของชุมชน อันสื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางจิตใจที่มีศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบัน ที่เป็นบ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่าง ๆ และสอดคล้องกับ พระสุพล สุพล (ต้องโพหนอง). (2566) ได้ศึกษาเรื่อง หลักพุทธจริยศาสตร์บุญผะเหวดชาวจังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีบุญ ผะเหวดในบริบทของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการทำบุญในพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในงานบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่าหลักพุทธจริย ศาสตร์ในงานบุญผะเหวด ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา หลักปฏิบัติที่เป็นจุดหมายของผู้ที่จะมาไตร่ตรองเป็น พระพุทธเจ้า ผลการวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ คือคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของ ชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งประกอบไปด้วยคุณค่าทางด้านพุทธศาสนา คุณค่าทางด้านศีลธรรม คุณค่าทางด้าน คุณธรรม คุณค่าทางด้านจริยธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะว่า เป็นหลักพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทัศนะ ของพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นนัยยะแห่งการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาอันดีงามที่สืบทอดมาอันยาวนานของชนชาวไทยอีสาน ได้มีการพัฒนาและเผยแพร่สู่สังคมชาวโลก ได้มีส่วนร่วมและชื่นชม ให้ศิลปะ วัฒนธรรมบุญประเพณีที่ดีงามได้ คงสืบสานต่อไป จึงมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1.1 ส่งเสริมให้มีการวิจัยต่อยอดจากข้อค้นพบของงานวิจัยนี้
- 1.2 ควรนำเสนอข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ ให้กับหน่วยงานที่น่าไปใช้ประโยชน์
- 1.3 จัดการศึกษาพัฒนาการการเผยแพร่บุญประเพณีวัฒนธรรมอีสานสู่ประชาชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรมีการวิจัยคุณค่าของประเพณีฮีตสิบสองกับการส่งเสริมวัฒนธรรมภาคอีสาน
- 2.2 ควรศึกษาผลการประยุกต์ใช้ฮีตสิบสองในการเผยแพร่ความรู้ด้านการครองเรือนที่สอดคล้องกับ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 2.3 ควรมีการศึกษาถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาแพร่หลายในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพและสุขสม หินวิมาน. (2559).การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและเทคนิค. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา คำผา. (2559). แนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.ปรัชญาคุษย์บัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชลิต ชัยครุชิต.(2531).พัฒนาการชุมชนอีสานก่อนประวัติศาสตร์. ศิลปวัฒนธรรม 9,3 (มกราคม), 30-37.
- ทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญ และคณะ.(2553).ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุญทอม บุญรัตน์. (2550). การจัดระบบการเรียนรู้ฮีต 12 คอง 14 และประเพณีอันดีงานในชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณธรรม. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระครูโสมมนัสบัณฑิต (ปณฺธิโต/ศรีหาบง). (2566). ศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชาวพุทธอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์,7(2),579-588.
- พระสุชี ชาติธรรมโม. (2553). ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

- พระสุพล สุพล (ต๋องโพนทอง). (2566). การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในงานบุญพะเหวดของชาว จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 10(3), 255-266.
- วัชรพร วงศ์กัณหา. (2555). ศาสนาชาวบ้าน: ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการ สร้างความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาวัฒนธรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุจิตราลักษณ์ สุดา. (2556). ความเชื่อพิธีกรรมในประเพณีฮีตสิบสองของภาคอีสาน : กรณีศึกษาหมู่บ้านกุด ชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อุดม บัวศรี. (2537). ผญา ก้อม ปรัชญาชีวิตอีสาน. ขอนแก่น : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.